

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Lakišské dopisy a poselství Starého Zákona

The Lachish Letters and message of the Old Testament

Vedoucí práce:

ThDr. Petr Melmuk, Th.D.

Autor:

Ojuncacral Tuja

Praha 2010

Poděkování

Děkuji ThDr. Petru Melmukovi, Th.D., neboť jeho přednášky a seminář bibické archeologie mne inspiroval k napsání této práce, na kterou také dohlížel. Děkuji E., bez něhož by práce nemohla vzniknout.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Lakíšské dopisy a poselství Starého Zákona napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 22. 7. 2010

Ojuncacral Tuja

Anotace:

Soubor třiceti pěti ostrak pod názvem Lakíšské dopisy nejsou jen hliněné střepy z období posledních dnů judského království. Střepy představují ukázkou tehdejšího stádia vývoje semitského písma, který má hluboké kořeny již ve 2. tisíciletí př. n. l. a rozrostl se až k našemu abecednímu písmu. Ukazují, jak artefakty jim podobné formovaly historiografii Starého Zákona a vnikla tak na pole biblistiky v 2. polovině 20. stol. Zpočátku měly dokazovat události a děje ve Starém zákoně, a to v hnutí biblické archeologie. Tento záměr se dnes jeví jako ne zcela úspěšný, neboť tento pokus sebou přináší mnohá úskalí.

Anotation:

The collection of 35 ostracas known as the Lachish letters are not just clay potsherds from the time of last days of the Judean kingdom. The potsherds represent an example of the level of Semitic writing then, which has deep roots going back two thousand years B.C., and its evolution led to the creation of our alphabet. They show us, how similar artifacts formed the historical background of the Old Testament and therefore penetrated the bible studies of the 2nd half of the 20th century. At the beginning, they were supposed to prove events from the Old Testament, concretely in the movement of bible archeology. This intention seems to be not quite relevant in present light, because it brings out a lot of controversy.

Klíčová slova: Lakíšské dopisy, biblická archeologie, semitské písmo, Lakíš, ostrakon

Keywords: Lachish Letters, Biblical Archeology, semitic alphabet, Lachish, ostrakon

Obsah

1. Úvod	7
2. Zasazení Dopisů	10
2.1 Materiál artefaktů	10
2.2 Vývoj semitského písma	11
2.3 Archeologické nálezy	13
2.4 Wiliam Foxwel Albright	22
3. Lakíš	24
3.1 Kenaánské město	24
3.2 Judská pevnost	24
4. Lakíšské dopisy	26
4.1 Archeologické expedice	26
4.2 James Leslie Starkey	27
4.3 Dnešní umístění	28
4.4 Úvod	29
5. Dopis I	30
5.1 Transkripce a překlad	31
5.2 Komentář	31
6. Dopis II	34
6.1 Transkripce a překlad	34
6.2 Komentář	35

7. Dopis III	36
7.1 Transkripce a překlad	37
7.2 Komentář	38
8. Dopis IV	39
8.1 Transkripce a překlad	40
8.2 Komentář	41
9. Dopis V	43
9.1 Transkripce a překlad	44
9.2 Komentář	45
10. Dopis VI	46
10.1 Transkripce a překlad	47
10.2 Komentář	48
11. Závěr	49
Summary	51
Seznam literatury	53
Přílohy	55

1. Úvod

Lakíšské dopisy – tak se nazývá soubor ostrak nalezený v judské pevnosti Lakíš¹. Archeologická expedice vedená Johnem L. Starkeyem² našla při výkopech v letech (1934-1935) dvacet jedna ostrak. Nápisy na nich jsou hebrejsky, resp. starohebrejsky. Jejich stáří bylo datováno do doby posledních judských králů, zřejmě jsou z dubna roku 589 př. o. l.³. Později byla sbírka doplněna dalšími dvěma expedicemi o další ostraka. Soubor Lakíšských dopisů se tedy v součtu skládá z třiceti pěti hliněných střep, jež byly postupně nalezeny ve třech archeologických expedicích. Této bakalářské práci jde o historicko - literárně kritické srovnání největší mimobiblické sbírky dopisů s poselstvím Starého zákona.

Hned z počátku je nutné říci, že složitost této práce spočívá v nemožnosti pracovat v našich podmínkách s Lakíšskými dopisy, které jsou uchovány v londýnském Britském muzeu a v izraelských muzeích. Proto zde stavím tuto práci na pramenech, názorech a výsledcích badatelů, kteří měli přímý styk s původní verzí. Budu se opírat o dvě publikace, které jsou v podstatě i jediné zabývající se textem všech ostrak. První a starší publikací je „*Lachish I*“ od Harryho Torczynera⁴. Tato publikace je staršího data, ale stále si počíná jako jedna z nejlepších v konkurenci, a to přestože někteří badatelé již nabízejí řešení částí, jež nebyly vyluštny. Na druhou publikaci mě upozornil prof. David Ussishkin z Univerzity Tel Aviv v Izraeli, když jsem od něho zjišťovala, kde by bylo možné ostraky vidět. Prof. David Ussishkin vedl archeologický výkop v Lakíši a

---

¹¹ Viz kapitola o pevnosti Lakíš

² Žil v letech (1895-1938). Tento archeolog našel díky svému instinktu nejen správné místo pro výkop v Tell et Duweir, ale i ostraka, které nazval Lakíšské dopisy.

³ Srov. JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. s. 81

⁴ TORCZYNER, Harry. *Lachish I: The Lachish Letters*. London. Oxford University Press. 1938. 223s.

připravil o něm pětídílnou monografii „*The Renewed Archaeological Excavations at Lachish*“⁵. Jedná se o nejobsáhlejší (sčítá okolo 2700 stran) a nejvíce odhalující zprávu o výkopu důležitého biblického místa. Práce se bude opírat o část věnovanou právě nápisům na ostrakách od Andrého Lemaira⁶.

Cílem je představit text prvních šesti dopisů čtenáři přeložením původního textu do českého jazyka. Předchází tomu přepis starohebrejského písma do kvadrátního písma. Budu čerpat z novějšího přepisu Andrého Lemaira⁷. Mnoho seriózních studií o Lakíšských dopisech jsem nenalezla. Proč se jimi dnešní čeští badatelé tolik nezabývají? Odpovědět na tuto otázku bude dalším cílem. Proto je mojí další snahou představit ostraky v jejich co nejvíce možné komplexnosti, a tím vrhnout světlo i na ostatní mimobiblické nálezy psané semitským písmem a uvažovat o jejich významu pro biblistiku. Analogií mezi ostraky a Starým zákonem je možné nalézt nové poznatky, což je dalším úkolem této práce. V této souvislosti hraje důležitou roli William F. Albright⁸, s nímž se váže pojem *biblická archeologie*⁹. Pokusím se ukázat, jak archeologické nálezy souvisí s procesem utváření dějinného pozadí Starého zákona a jaké úskalí s sebou přináší. Snažím se najít správné stanovisko k současným nálezům artefaktů a jak je na ně schopna biblistika reagovat. Ráda bych dokázala, že archeologické nálezy mohou posloužit nejen k pochopení dějinného pozadí Starého zákona ale zároveň i k jeho destrukci. Proto tu čtenář nalezne pokus o důkaz, že některá tvrzení archeologů mohou být zpochybnitelná, a to například prostředky z jejich oboru.

---

⁵ USSISHKIN, David. *The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volumes I-V*. 2004. Chapter 29. Sektion A. 2099-2132s

⁶ Významný francouzský paleograf je vedoucí Historické a filologické sekce na Vyšší škole aplikovaných studií (École Pratique des Hautes Études) na Pařížské univerzitě Sorbonna.

⁷ USSISHKIN, David. *The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volume IV*. 2004. Chapter 29. Sektion A. 2099-2132s

⁸ Viz kapitola 2.4

⁹ Viz kapitola 2.5

Aby čtenář pochopil můj záměr dokázat význam Lakíšských dopisů, nejprve je zasadím do kontextu písemných mimoblických nálezů, které krátce představím. Proto je nutné vyložit vývoj jejich písma pro jasnější přehled čtenáře. Ovšem i zde uvidí, že pro výzkum starověkého písma, je třeba reagovat na současné archeologické nálezy.

Třetí část pojednává o městě Lakíš, který poslouží i jako vzor tehdejších pevností. Tyto typy měst jsou dnes archeology obzvláště vyhledávány. Dnes můžeme zhruba rekonstruovat dlouhodobou historii biblického města díky archeologické expedici vedené J. L. Starkeyem, o kterém krátce pojednám v páté kapitole, v níž najdeme i základní informace o Lakíšských dopisech.

Překlad ostrak v šesté až desáté kapitole se snaží být doslovný, i když tato metoda se ukázala také problematická. Přesto je pro zachování významu vhodnější, a tak je překlad doplněn komentářem, který je volně doplňován paralely z míst Starého zákona nebo jiných obdobných nálezů. Slovosled byl ponechán dle znění originálu (jen zřídka v některých případech byl zaměněn), i když to asi není obvyklé. Domnívám se však, že význam se může slovosledem změnit a je už interpretací, ta zatím není v mých možnostech. Navíc čtenář má tak alespoň otevřený základní text, který si lze pak může dotvářet. Z překladů nejsou vyvozeny žádné závěry, text se mluví sám o sobě. Překladatelský počín není odborně příliš kvalitní, jedná se spíše o pokus, co takové bádání nad artefaktem s sebou přináší a jakými okolnostmi je badatel vystaven. A tak prosím čitatele o toleranci.

2. Zasazení Dopisů

Archeologických nálezů je mnoho, přestože se jedná o poměrně mladou vědu. Této práci jistě hranice udává Starý zákon a jeho doba. Výše byly shrnuty jako mimoblické nálezy. O které konkrétní nálezy a vykopávky se jedná? Pro lepší orientaci v nich může pomoci zdejší přehled psacích materiálů.

2.1 Materiál artefaktů

Hliněný materiál byl univerzální, objevuje se ve formě tabulek nebo střepeů. Hliněné střepey, běžně se označují jako ostraka, se využívaly k účelům pro zapsání hospodářských informací, či pro méně důležité texty, dopisy apod. Proto nezáleželo na jejich vzhledu, hlavní byla jejich funkčnost, praktičnost a dostupnost. Mohlo se na ně psát z obou stran. Nepočítalo se s jejich dlouhodobým uchováním. Většinou se na ně psalo perem a inkoustem. Kdežto text na hliněných tabulkách vznikl psaním přímo na surovou hlínu špičatým pisadlem, jehož hrot mohl být také z různých materiálů, a po vyrytí se hlína vysušila nebo vypálila. Tím se nedal text falzifikovat, na rozdíl od inkoustového textu. Velikost se odlišovala dle délky textu. Jedná se většinou o různé dokumenty a smlouvy, seznamy či obchodní záznamy.¹⁰

Druhý materiál je kámen. Díky své stabilitě se do něho ryly texty trvalejší povahy, jako jsou zákoníky, nebo oslavné nápisy panovníků či vítězných válek, které mnohdy nebyly totožné s realitou.¹¹

Mezi další patří dřevo, resp. dřevěné tabulky, na které se psalo rydlem. Těch se ale moc nedochovalo.

Díky Egypťanům se rozšířil další psací materiál, papyrus. Ten vyráběli z rostliny, kterou pěstovali podél řeky Nilu. Papyrus se v oblasti syrsko-palestinské jistě používal, ale klimatické podmínky této oblasti texty na papyru předurčily ke

---

¹⁰ Příklady artefaktů z hliněných nádob také v 2.3

¹¹ Např. Měšova stéla je kamenný artefakt. Viz 2.3

zkáze. O to hodnotnější a vzácnější nálezy pak artefakty z papyru jsou.¹² Trvanlivější než papyrus je kůže¹³, resp. zvířecí kůže. Její nevýhodou je však, že je dražší.

Poslední zmíním pergamen. Jedná se taktéž o zvířecí kůži. Rozdílnost spočívá ve způsobu zpracování. Lze na něj psát z obou stran a text se dá vymazat a znovu na něj psát. Pro moderní badatele není nemožné vymazané texty přečíst.¹⁴

2.2 Vývoj semitského písma

Hebrejský jazyk patří do semitsko-hamitské jazykové rodiny. Dělí na se na skupinu semitskou, egyptskou, kušitskou a libyjsko-berberskou. Existoval prasemitský jazyk, z něhož se vyvinul jazyk semitský, a odštěpením vznikla hamitská skupina. Semitská skupina se dále dělí na větve východní, kam patří akkadský jazyk¹⁵, a západní. Větev západní se ještě rozlišuje na severozápadní a jihozápadní. Do severozápadní jazykové skupiny je přiřazen jazyk kenaanský a aramejský, někdy i ugaritský¹⁶. Právě kenaanská jazyková skupina se větví na hebrejštinu, moabštinu a feničtinu¹⁷.

Nejstarší doklad semitského hláskového písma zaznamenali semité na vápencové skále v egyptském Wadi el Hol. Tento zatím nejstarší známý vzor abecedního písma byl objeven teprve nedávno v roce 1999 Johnem Colemanem

---

¹² Např. *Elefantinské papyry*.

¹³ Např. *Svitky z Kumránu*. Starohebrejským písmem napsaný tzv. *paleo-Leviticus* (11Q1), nalezený v Kumránské jeskyni 11 v roce 1956. Jazykem je hebrejštinu a jedná se konkrétně o Lv 16:34- 17:5 a pochází 1. stol. př. o. l.

Jacobs, Joan, Irwin. *Dead Sea Scrolls*. San Diego Natural History Museum. 2007. s. 12-13. ISBN 978-0-918969-07-8

¹⁴ KUBÁČ, V. *Úvod do hebrejského textu SZ*.

¹⁵ Např. El-Amarnské dopisy.

¹⁶ Ugaritština je jazyk semitský, ale jeho zařazení je sporné. Přestože jisté znaky jsou společné (jako je slovník, gramatika, morfologie) s jazyky v severozápadní jazykové skupině, nalezneme stejně tak společné znaky s akkadštinou.

¹⁷ Srov. ONDRUŠ, Šimon- SÁBOL, Ján. *Úvod do studia jazykov*. 2. s. 267-268

Darnellem¹⁸ a jeho ženou Rebecou, když pátrali po staré pouštní obchodní a vojenské cestě z Théb do Abydos. Jedná se o dva nápisy, které jsou datovány do doby 1850-1700 př. o. l. V Čechách se badatelé o tomto nálezu zmiňují jen sporadicky (možná jsem však jen nebyla seznámena s informacemi), avšak snad nebude špatně, označíme-li toto písmo písmem z Wadi el Hol.

Písmo z Wadi el-Hol velmi připomíná písmo protosínajské s hieroglyfickými prvky, jde o prastarý typ. Zřejmě se jedná o semitský jazyk.¹⁹ Má se tedy za to, že původ hláskové abecedy má kořeny ve 2. tisíciletí př. o. l. v úpravách egyptského písma semity. Ze stejného místa pochází také zmínka o Bebi, veliteli Asiatů (pravděpodobně míněno semity). V této souvislosti by bylo zajímavé zmínit, že v období střední říše byli semitští trestanci odváděni do egyptské armády.

Pozdější doklady vývoje semitského písma nalézáme v podobě *protosínajského* písma, které existovalo spolu s písmem *protopalestinským*, *pseudohieroglyfickým*²⁰ a rovněž *ugaritským*, kterého bylo od ostatních unikátní, jelikož se jedná o hláskové klínopisné písmo. Všechny zmíněné písemné soustavy v oblasti Kenaanu²¹ se svým způsobem zřejmě snažily vytvořit praktickou hláskovou abecedu. Ugaritština sice navázala na tuto potřebu a stala se hláskovou abecedou, ale nebyla zřejmě toliko účelná. Archeologické nálezy jsou dokladem několika vývojových etap takových snah. Jsou to stupně zjednodušování znaků, spolu s tendencí o hláskový zápis slova. Nelze proto tyto snahy jednoduše klasifikovat a

---

¹⁸ V roce 2005 se stal profesorem egyptologie. Vyučuje a je ředitelem egyptologického ústavu Yale.

¹⁹ O této záležitosti pojednává HAMILTON, J. Gordon. *The Origins of The West Semitic Alphabet in Egyptian Scripts*. Catholic Biblical Association of America. 2006. 433s. ISBN 978-0915170401

²⁰ Toto písmo bylo doloženo na deseti kamenných a bronzových tabulkách z 2. tisíciletí př. o. l. Tabulky byly nalezeny ve fénickém městě Byblos, a proto se někdy toto písmo označuje jako *byblijské* (ovšem tam bylo nalezeno více artefaktů s jinými druhy písma, proto může být tento název matoucí). Nápisy na nich rozluštil v roce 1946 francouzský orientalista Édouard Dhorme a napsal o nich monografii. Nápisy v tomto písmu byly nalezeny na různých dalších předmětech.

²¹ Oblast Kenaán se v této práci bude skloňovat často, proto je třeba si uvědomit, že se někdy tato oblast označuje syrsko-palestinskou oblastí nebo nejméně přesně jako Palestina. Synonymní označení může být i Přední východ.

zařadit. Ale pokud lze, zjednodušením si uvědomíme, že existoval základní semitský jazyk, který měl několik nářečí a svou písemnou formu, která sahá hluboko do historie a do vnitrozemí Egypta. Postupným zjednodušováním písem výše zmiňovaných vznikl základní vzor, kterého se využívalo pro zápis semitských dialektů. Tento vzor, resp. písmo, se nazývá *fénické* nebo *foinické*, protože jej rozšířili feničtí obchodníci. Setkáme se však i s názvem *starokenaanské písmo*. Pro zápis hebrejštiny se začalo využívat fénické písmo asi v 10. stol. př. o. l. Toto písmo se již označuje jako *starohebrejské*²² nebo též archaické hebrejské písmo. Fénické písmo přijali i Moabci. Podobně je tomu tak i s Aramejci, v jejich používání se písmo označuje *staroaramejským*.²³

2.3 Archeologické nálezy

Archeologické nálezy jsou svědky výše zmiňovaných vývojových stádií semitského hlaskového systému.

El-Amarnské dopisy-více než 300 hliněných tabulek pochází z 14. stol. př. o. l. Akkadština, zaznamenaná na nich, byla tehdy diplomatickým jazykem. Počátky nálezů královského archívu Amenhotepa IV. (Echnatona) jsou zastřeny rouškou tajemství, avšak pozdější archeologický výkop v egyptském městě El-Amarná vedl anglický egyptolog Flinders Petrie²⁴. Jedná se o korespondenci mezi panovníky říší,

---

²² V angličtině „paleo-hebrew“ nebo „old hebrew“. V hebrejštině כתב עברי עתיק.

²³ BIČ, Miloš. *Stopami dávných věků: Mezi Nilem a Tigridem*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 1979. s. 107-152 ISBN 33-527-79

²⁴ Profesor sir Matthew Flinders Petrie. Žil v letech (1853-1942). Egyptolog (přestože egyptsky neuměl) a archeolog se stal prvním profesorem Egyptské archeologie a filologie na Univerzitě College v Londýně. Té taky věnoval svou rozsáhlou sbírku, která je dnes zastřešena v Petrieho muzeu egyptské archeologie v Londýně a patří Univerzitě College. Za jeho významný objev je považována Mernephahova stéla (důležitý dokument z 13. stol. př. o. l pro SZ díky zmínce o Izraeli). Rozvinul metodu statigrafie.

ale i mezi veliteli měst jako Gebal, Sidón, Aškalón, Megido, Gezer, Lakiš a Jeruzalém.²⁵

Protosínajské nápisy na skalách z 15. stol. př. o. l. byly nalezeny výše zmíněným archeologem Flindersem Petriem v měděných dolech v Serabit el-Chadim na jihu Sínajského poloostrova. Dvě stejná slova, jež jako první přeložil A. H. Gardinger²⁶ jako „pro baalat“. Nápisy pocházely od semitských otroků.²⁷

Protopalestinských nápísů bylo nalezeno kolem desítky. Jedná se o velmi stručné nápisy. V roce 1929 americká školní exkurze v Gezeru²⁸ pod vedením W. R. Taylora odhalila stěp s úředním nápisem. Další do skupiny protopalestinských nápísů patří vápencová *tabulka z Šekemu* či *nápis na dýce* objevené na hoře Tábor.

Duncan Mackenzie²⁹ v letech (1911-1912) vykopal Bet Šemeš³⁰ a našel v něm tři archeologické vrstvy. V období (1928-1933) byl obnoven v Bet Šemeši výkop, jenž vedl Elihu Grant.³¹ Ten našel ještě další tři vrstvy. Ostrakon nalezený z vrstvy období kolem roku 1400 př. o. l. je inkoustem popsán z obou stran písmem vývojově mezi prosínajským a fénickým. Na *nádobách z Lakiše* pocházejících z 13. stol. př. o. l. se taktéž objevují

---

²⁵ BIČ, Miloš. *Stopami dávných věků: Mezi Nilem a Tigridem*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 1979. s. 132-133

²⁶ Egyptolog, napsal učebnici egyptské gramatiky: GARDINGER, A. H. *Egyptian Grammar*. 3rd. Griffith Institute. 1999. 682s. ISBN 978-0900416-354

²⁷ BIČ, M. *Stopami dávných věků*. s. 123

²⁸ Biblické město, viz Joz 16:3, 21:23; 2 S 5:25; 1 Kr 9:15-17; 1 Pa 6:52, 7:28.

²⁹ Žil v letech (1861-1934). Skotský archeolog vedl spolu s britským archeologem Arthurem Evansem výkop na Krétě. Zde objevili mínojský palác Knossos s archívem, kde bylo nalezeno několik desítek tabulek s lineárním písmem B, které se používalo pro zápis archaické řečtiny.

³⁰ Biblické město (dnes Ajn Šems), viz Joz 15:10, 19:22,38, 21:16; Sd 1:33; 1 Kr 4:9; 2 Kr 14:11,13, 28:18; 2 Kr 14:11; 1 Pa 6:44; 2 Pa 25:21, 23, 28:18; Jr 43:13.

³¹ Žil v letech (1873-1942). Metodista byl profesorem na Smith College a později Haveford College. Napsal několik zajímavých děl o Palestině.

protosínajské nápisy. Podobně je tomu s písmem na *tabulce z Byblosu*, která byla datovaná do 14. stol. př. o. l.³²

Starokenaánské písmo je doloženo na *sarkofágu*³³ *fénického krále Achírama*. Francouzský egyptolog Pierre Montent³⁴ našel při vykopávkách mezi léty 1921-1924 ve fénickém přístavu Gebalu (též Byblos) nápis asi z 1. tisíciletí př. o. l. Maurice Dunand³⁵ pokračoval ve výkopu v roce 1926 po Pierru Montentovi. Je na něm napsáno: „*Truhla, kterou udělal Ito(?) -baal, syn Achírama, krále gebaltského pro Achírama, svého otce, když jej uložil na věčnost.*“ Na jiném místě pokračuje: „*A kdyby král mezi králi nebo místo držící mezi místodržící přitáhl a položil se táborem proti Gebalu a odkryl tuto truhlu, ať je zlomeno jeho soudcovské žezlo, ať je převrácen jeho královský trůn; pokoj ať sestoupí na Gebal, ale on buď vymazán...*“³⁶

Gezerský kalendář- našel Robert Macalister³⁷ v roce 1908 vápencovou tabulku. Na ní se nachází rozpis zemědělských prací. Sedm řádků starokenaánského písma pochází asi z 10. století př. o. l. Možná to byl jen cvičný školní text, takové domněnce by nahrával fakt, že na tabulce lze spatřit i starší smazaný text. I zde Bič nabízí český překlad tabulky: „*dva měsíce pro sklizeň plodů, dva měsíce pro pozdní setbu, jeden měsíc pro trhání lnu,*

---

³² Bič, Miloš. *Stopami dávných věků: Mezi Nilem a Tigridem*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 1979. s. 132- 133 . 124, 125 a 134

³³ Sarkofág je schrána, do které se ukládá hrob. Často jsou do něho tesány ornamenty, reliéfy a někdy i nápisy, pokud je materiálem vápenec. Více o nich a rituálu pohřbívání v oblasti Kenaánu a Egypta v Bič, Miloš. *Stopami dávných věků: Mezi Nilem a Tigridem*. 1979. s. 54-75

³⁴ Žil v letech (1885-1966). Kromě výkopu v Gebalu učinil velké nálezy v Taanis, Egyptě.

³⁵ Žil v letech (1898-1978). Jeho výkopy v Gebalu byly zkomplikovány občanskou válkou v Libanonu.

³⁶ Bič, Miloš. *Stopami dávných věků: Mezi Nilem a Tigridem*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 1979. s. 137

³⁷ Žil v letech (1870-1950). Irský archeolog Robert Alexander Steward Macalister řídil několik výkopů v oblasti Šefela.

*jeden měsíc pro žeň všeho ostatního, dva měsíce vinobraní, jeden měsíc pro česání ovoce.*³⁸

Starokenaánský text na Měšově stéle byl vryt na popud moabského krále Měši³⁹. Jazykem je dialekt hebrejštiny- moabština. Diplomová práce Michaeli Klimešové⁴⁰ představuje vlastní vydařený překlad:

„Já jsem Měša, Kemošjatův syn, král Moábu, Dibonský. Můj otec byl králem nad Moabem třicet let a já jsem se stal králem po svém otci. A učinil jsem tuto výsost pro Kemóše v Karchó, protože mě zachránil od všech králů, a protože mi dal pohlédnout na každého, kdo mě nenávidí.

Omri byl král Izraele a stíhal Moab útrapami mnoho dnů. Hněval se totiž Kemoš na svou zemi. Pak ho vystřídal jeho syn. A také on řekl: „Budu činit příkoří Moábu“ V mých dnech tak řekl, a tak jsem pohlédl na něj i na jeho dům. A Izrael zahynul, zahynul na věky. Omri obsadil celou zemi Médeba a usadil se od ní na západ až do poloviny dnů svého syna, čtyřicet let. Ale pobýval v ní Kemoš za mých dnů. A vystavěl jsem Baal-meón a udělal jsem v něm rezervoár. A vystavěl jsem Kirjatajim.

Muži Gádští odedávna sídlili v Zemi Atarót. I král Izraele vybudoval Atarót. Pak jsem bojoval proti městu a pohlédl jsem na něj. Pak jsem povraždil všechnen lid toho města jako oběť pro Kemóše a Moáb. I přivezl jsem si odtamtud topeniště z oltáře jeho Milého, abych jím smýknul před Kemošovu tvář v Kerijótu. A znovu jsem v něm usídlil muže šáronského a muže macharitského. A pak mi Kemoš řekl: „Jdi, uchop Nébo od Izraele!“ a pak jsem v noci odešel, abych proti němu bojoval od soumraku až do poledne. A pohlédl jsem na něj a všechny jsem povraždil, sedm tisíc mužů, starousedlíků i přistěhovalců a žen, starousedlých i přistěhovaných, i konkubíny, neboť jsem to zasvětil Aštarkémošovi. A vzal jsem odtamtud Jahveho nádoby a smýknul jsem jimi před Kemóše. A izraelský král pak

---

³⁸ BIČ, Miloš. *Stopami dávných věků: Mezi Nilem a Tigridem*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 1979. s. 137

³⁹ Viz 2 Kr 3:4

⁴⁰ KLIMEŠOVÁ, Michaela. *Měšova stéla: Překlad a analýza epigrafického textu*. Diplomová práce. ETF UK. 2009. 42s

vybudoval Jahas a sídlil v něm, když bojoval proti mně. A pak Kemoš vypudil od mé tváře. A vzal jsem z Moábu dvě stě mužů, celý jeho elitní oddíl. A zpusťošil jsem Jahas a pohlédl jsem na něj, abych připojil (jej) k Díbónu.

Já jsem pak vybudoval Karchó a hradby ófelu. A já jsem pak postavil jeho věže. A já jsem postavil dům krále. A já jsem zhotovil dvojité rezervoár na vodu uprostřed města. Nebyla totiž žádná nádrž uvnitř města, v Karchó. A pak jsem řekl všem lidem: „Udělejte si (každý) z vás, nádrž ve svém domě.“ a ja jsem pak kopal příkop pro Karchó prostřednictvím zajatců z Izraele. Já jsem vybudoval Aróer. A já udělal silnici do Arnónu. Já jsem vystavěl Bét Bamót, neboť on byl zbořen. Já jsem vystavěl Beser, protože on (ležel) v troskách. S muži díbónskými jsme se řadili do bojových skupin, protože všichni díbónští jsou věrní poddaní. Já jsem králem nad stovkami ve městech, která jsem připojil k zemi. A vystavěl jsem Médebský dům a dům Diblatský a dům Baal-meón. Pak jsem tam vzal své chovatele ovcí, aby pásli ovce té země. A Chóranajim, v něm se usadil...A kemp mi řekl: „Sestup dolů, bojuj proti Chóranajimu!“ A tak jsem sestoupil a bojoval jsem proti městu a pohlédl jsem na něj. A sídlil v něm Kemoš za mých dnů...“⁴¹

Dodatkem už jen málo. Zdařilý překlad je zářným příkladem vzoru práce, jenž může vyplnit mozaiku mimoblických písemných nálezů pro českého čtenáře. Práce si zaslouhuje pozornost. Komplexně zpracovává téma tak, že je výborným studijním materiálem pro ostatní badatele.

Samařská ostraka byla nalezena při výkopu Sámaraí hlavního města tehdejšího Severního Izraele. *Starohebrejsky* pomocí inkoustu je na nich například napsáno: „Devátého roku byl králem Achínóamem doručen měch loňského vína“ Jde tedy o obchodní stvrzenky. Pokud bychom zkoumali text podrobněji, zjistili bychom, že se v něm vyskytuje počet vyznavačských jmen, kde se objevuje koncovka Hospodinova jména, podobně jako bude vysvětleno při překladu Lakíšských dopisů. V Severním Izraeli se vyskytuje koncovka יָ- (-jaú) a v jižním království יהָ- (-jahú). Lze dovozovat rozdílnost

---

⁴¹ KLIMEŠOVÁ, Michaela. Měšova stéla: Překlad a analýza epigrafického textu. Diplomová práce. ETF UK. 2009. s. 14-16.

mezi nářečím hebrejštiny v Severním království a Judsku. Severoizraelské nářečí je velmi podobné jazyku, jímž mluvili Moabci- pak jde spíše o další dialekt hebrejštiny.⁴²

*Ostraka z Tell Kasile*⁴³ pochází z 2. poloviny 8. stol. př. o. l. Zaznamenává o počtu zlata a oleje, protože se jednalo vzácnější údaje, byl text vyryt.

Šiloášský nápis byl nalezen v šesti řádcích na skále nedaleko vodního tunelu v Jeruzalémě. Pochází z doby vlády krále Chizkijáše, tedy z konce 8. stol. př. o. l. Ten dal vystavět tunel, který spojoval Gichonský pramen a Šiloášský rybník kvůli zásobě vody pro Jeruzalém. Zmínky o tom jsou v 2 Kr 20:20 nebo v knize Paralipomenon 32:30.

Šebnájáhův nápis: „*Toto je hrob Šebnájáha, představeného paláce. Není v něm ani stříbro, ani zlato, jen jeho kosti a kosti jeho služebnice s ním. Proklet buď každý, kdo ho otevře.*“ Nápis na hrobce pochází taktéž doby vlády judského krále Chizkijáše.

Ostraka z Jabné-jam se našla ve zříceninách steré pevnosti v roce 1961. Na nejdůležitější z nich si dělník stěžuje na svého dozorce a dožaduje se svých práv, aby mu byl vrácen plášť, což bylo jediné, co vlastnil.

Text: „*Můj pane, kéž velitel vyslyší slovo svého otroka. Tvůj otrok, ano, v denním žáru. A tvůj otrok žal a měřil a hromadil jako každý den, nežli skončil“ tvůj otrok dokončil žeň a shromáždil jako každý den. Ale přišel Hošijáhu syn Šobajův a odebral tvému otroku plášť, když jsem už skončil práci jako každý den, odebral tvému otroku plášť. Všichni moji druhové mohou svědčit pro mne. Jsem-li nevinný, vrať mi můj plášť, a kdybych nebyl, je v moci velitelově prokázat tvému otroku milost a plášť mu vrátit, nezavrhuj ho...“*

---

⁴² BIČ, Miloš. *Stopami dávných věků: Mezi Nilem a Tigridem*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 1979. s.

⁴³ Leží v severní části dnešního Tel Avivu.

Toto krátké a velice stručné seznámení s archeologickými nálezy vzniklo z mnoha důvodů. Jedním z nich je zasadit Lakišské dopisy do jejich kontextu, aby dostávaly nový rozměr. Tím dosáhneme toho, že tu bude možnost analyzovat ony nálezy mezi sebou a využívat jejich informace k objasnění buďto jich samotných anebo k objasňování dějinného pozadí Starého zákona. Zároveň poslouží jako ukazatelé počátečního vývoje hláskového abecedního písma. A to není málo, vzhledem k tomu, že jej nyní jako samozřejmé komunikační médium používá takřka celý svět. Vrhnutím nového světla do tohoto vývoje může být přínosem pro širokou veřejnost na českém poli. Naznačení vývojových etap hláskového písma v této práci byla snaha vzbudit zájem o tuto problematiku u čtenáře, který je seznámen s hebrejštinou. Zeptáme-li se kdy a kde vznikla abeceda, musíme být velice obezřetní v odpovědi. Tato práce se opírá právě o archeologické nálezy, které jsou velice náchylné k nesprávné interpretaci, jak naznačím dále. Odpověď sice byla naznačena, ale dodejme, že nebude definitivní. Jak dlouho bude trvat, než bude objeven nový nápis?

V oblasti biblistiky se již fakta z archeologických nálezů využívají k popisu, přiblížení či k dataci starozákonních dějů a postav. Archeologie pomáhá rekonstruovat dějinné pozadí Bible. Zde je však nutná řádná opatrnost. Lze stanovit hranice, kam lze nechat hovořit archeology? Zřejmě kam až je biblisté sami pustí. Pokud se biblistika bude opírat o archeologii, musí počítat s faktem, že takový opěrný sloup není stabilní. Biblisté však mají možnost díky své základní jazykové průpravě zkoumat mnohé artefakty týkající se pozadí Bible. Myslím, že by bylo již pro studenty biblistiky vhodné mít možnost spolupracovat více se studenty se specializovanou filologií, aby tím bylo možné prozkoumávat jednotlivé artefakty biblisty detailně, neboť pak lze vést diskuzi s těmito vědci a archeology. Není mi však známo, kdo by se o písmo artefaktů souvisejících s pozadím Bible na českém poli mohl zaobírat. Proto se tato práce aspoň pokouší svým způsobem nalézt či naznačit odpovědné řešení. Logickým výsledkem této snahy se nabízí Ústav Předního Východu a srovnávací jazykovědy FF UK, ten však byl změněn na Ústav srovnávací jazykovědy FF UK. Pokud se však blíže podíváme na vyučované předměty, asi nenalezneme onen výsledek. V této práci není zřejmě možné zaobírat se danou otázkou, zároveň ale nutno říci, že snad lze naznačit jakýsi nedostatek pro vývoj této práce. Aby bylo možné psát práce podobné jako je tato, a ona sama se snaží vzbudit o ně zájem, nesmí

nám zoufale chybět českých odborných článků, prací a studií zabývajících se jazykem a písmem starověkého Předního Východu. Například kdyby existovala odborná česká filologická studie písma na nápisu z Wadi el-Hol z roku 1999 a jejího důsledku pro vývoj písma semitského, mohla by přispět pro výzkum dějinného starozákonního pozadí, a tudíž by byla přínosem pro českou biblistiku. Tedy je u nás v určitých ohledech závislá na poznatcích zahraničních. Řešením by bylo, kdyby si čeští biblisté začali sami osvojovat potřebné nejen jazykové znalosti, aby dokázali aktuálně reagovat na nové poznatky z oborů jako je archeologie, jež se snaží sama promlouvat nejen o rekonstrukci historie pozadí Bible, ale i o odhalování ústních a písemných pramenů, ze kterých biblický text vychází (pokud vůbec tento fakt připustíme, což je problematika jiná). Na druhou stranu biblistika má svůj předmět zkoumání a v podstatě nepotřebuje žádné vědecké důkazy nejen v oblasti historie pozadí biblických knih. Lze říci, že je na nich absolutně nezávislá, ale protože ostatní vědy k ní přirozeně promlouvají, je třeba umět s nimi komunikovat, diskutovat či dokázat vzdorovat jejich výsledkům bádání už proto, že biblistika je sama vědní obor.

Pokud si stanovíme problematiku vztahů mezi archeologií a biblistikou existují, obě strany musí být důkladně probádány, aby se mohly vzájemně respektovat. Někdy však dochází ze strany archeologů, resp. příznivců archeologických důkazů k svobodnému vyjímání biblických faktů pro své teorie k vysvětlení archeologického nálezu. O krok dále jsou ti, co artefakt zkoumají na základě jiných společenských věd a nesnaží se již brát ohled na biblický text, snad jako nedůvěryhodný zdroj. Nebo ještě hůře, když dochází k vlastní rekonstrukci, resp. dekonstrukci historie biblických příběhů. Co je však nejpozoruhodnějším pokusem archeologů? Archeologické vysvětlení, které je povětšinou známé jen v akademických kruzích, proč vznikla Bible. Nyní však mají i čeští čtenáři možnost se s takovým vysvětlením seznámit, a to v *Objevování Bible*⁴⁴.

„Až donedávna se textoví kritici i archeologové domnívali, že starověký Izrael dosáhl stádia plného zformování státu v období spojeného království Davidova a

---

⁴⁴ FINKELSTEIN, Israel- SILBERMAN, Neil Asher. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 2007. 329s. ISBN 978-80-7021-869

Šalamounova. Řada odborníků zkoumajících Bibli se stále domnívá, že nejstarším pramenem Pentateuchu je pramen J, neboli Jahvista, a že byl sepsán v Judsku za Davida a Šalamouna, v 10. stol. př. n. l. V této knize budeme tvrdit, že takový závěr je velmi nepravděpodobný. Z výsledku archeologického výzkumu je zřejmé, že v Judeji, a v Jeruzalémě především neexistuje vůbec žádná známka většího rozšíření gramotnosti, ani žádný jiný znak plné státnosti až do doby o víc než dvě a půl století později, tedy až ke konci 8. stol. př. n. l.⁴⁵

Odpověď na toto tvrzení má velikost 15 krát 16,5 centimetrů. Prof. Gershon Galil z Katedry biblických studií na Univerzitě v Haifě dokázal rozluštěním nápisu na keramickém ostrakonu, že království Davida existovalo již v 10. stol. př. o. l. Nápis je zřejmě nejstarším dosud nalezeným hebrejským písmem. Že se jedná o hebrejské písmo, může být předmětem odborné diskuze, nemusí to být prohlášení definitivní vzhledem problematice vývoje semitského písma, která byla vylíčena výše. Jestli je jazykem hebrejščina, či jiné semitské nářečí ještě není zcela známo. Velkolepý objev byl učiněn před více než rokem Josefem Garfínkelem, který se domníval, že by se mohlo jednat o hebrejský text. Místem nálezů je Khirbet Qeiyafa (Pevnost Ela)⁴⁶. Jedná se o pevnost se strategickou pozicí. Navrhuje se, že by se mohlo identifikovat s biblickým městem Šaaraja⁴⁷. V blízkosti se rozléhá údolí Ela⁴⁸, kde se David střetl Pelištejci. Obsahem textu na ostrakonu je apel na sociální cítění se slabšími jedinci, jako jsou vdovy a sirotci nebo cizinci.⁴⁹

---

⁴⁵ FINKELSTEIN, Israel- SILBERMAN, Neil Asher. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. 2007. 31-32s

⁴⁶ Leží asi 32 km jihovýchodně od Jeruzaléma

⁴⁷ Viz 1 S 17: 52.

⁴⁸ Viz 1 S 17: 2, 19

⁴⁹ Tento námět nalezneme i ve Starém zákoně, ale předpokládá se, že text na ostrakonu z něj nevycházel.

Jakou trvanlivost budou mít tyto relativně nové informace z ostrakonů nelze tušit. Kolísat může určení doby, do kterého byl střep zasazen, avšak nyní už jen s menšími odchylkami. Můžeme tedy tvrdit, že Finkelsteinův názor je zcela omylný. Pokud to tak lze říci, vlastní nástroj v podobě artefaktu používá ho jako oporu své teorie, ho jistě přesvědčí. V jeho provokativní publikaci je mnoho jiných teorií, se kterými dle mého názoru nelze souhlasit. Pro její kritiku je zřejmě zapotřebí v této oblasti podobných důkazů, i když by možná stačilo použít artefaktů již nalezených světla reflektorů badatelských. Používat artefakty pro obhajobu nejrůznějších domněnek, teorií o historii jako takové sice možné je, ale vždy to bude krátkodobý subjektivní pohled.

Výše popsaný konflikt zobrazuje dnešní vztah archeologie a biblistiky. Domnívám se, že vzniká velká propast mezi nimi. Je to přirozený vývoj- na poli biblistiky ubývá biblistů „vyzbrojených“ širšími jazykovými dovednostmi. Semitské písmo a jeho nářečí je třeba ovládat, pokud má biblista reagovat na nové nálezy artefakty dotýkající se starozákonní doby a kultury. Zkoumáním vývojových fází semitského písma lze najít nové filologické výsledky, jež mohou posloužit i pro samotnou kritiku biblického textu. Na straně druhé, se archeologie osamostatnila a navázala na jiné humanitní obory. Nastává krize mezi archeologií (potažmo lingvistikou) a biblistikou, neboť taky není prostředník, jenž by dokázal plynule procházet oběma poli. O to více je teď zapotřebí pátrat po stopách, které po sobě zanechal William Foxwell Albright.

2.4 William Foxwell Albright

Profesor William Albright⁵⁰ je zakladatelem hnutí biblická archeologie⁵¹. Jeho nevšední profesní rozsah zasahuje do oborů biblistiky, archeologie, lingvistiky, do nichž se zapsal velkou mírou a to nejen obrazně, ale i rozsáhlým počtem vědeckých publikací. Byl všestranným orientalistou díky tomu, že ovládal asi 12 jazyků.

---

⁵⁰ Žil v letech (1891-1971).

⁵¹ Resp. představitel jeho školy, tzv. *Albrightovi školy*, Georg Ernest Wright.

Narodil se v chilském přístavu Coquimbo, kde jeho rodiče působili jako misionáři církve metodistické. V dětství utrpěl zranění ruky, která byla částečně ochrnuta, na výletě u jeho prarodičů v Iowě. Spolu ještě s těžkou krátkozrakostí byl vystaven po celý život obtížím spojenými s jeho handicapem. Tomu však nezabránilo v jeho čínorodém zájmu, jenž započal v jeho desíti letech, když si od svých rodičů přál dvoudílný svazek Historie Babylónie a Asýrie. Jeho prvním výsledkem vzdělání bylo získání B.A. v roce 1916 na Upper Iowa University. Poté získal stipendium na John Hopkins University, kde v roce 1916 získal titul PhD. Zde byly položeny základní kameny pro stavbu jeho budoucího profesního působení. Vliv na něho měl jeho učitel Herman Hugo Paul Haupt⁵². Mezi stavební kameny byla četba starověkých dějin Blízkého Východu, hebrejšťina, arabšťina, asyršťina, latina, řečťina, francouzšťina, němčťina, moderní hebrejšťina, geografie, historie, archeologie, epigrafika, literatura Starého zákona.

---

⁵² Žil v letech (1858-1926). Profesor asyršťiny byl zároveň učencem semitských jazyků a kultury a hebrejské Bible.

3.Lakíš

Lakíš je město ležící jihozápadně od Jeruzaléma, v oblasti zvané Šefela. Někdy je Lakíš nazýván jako Tell/Tel Lachish, Tell/Tel Lakhish, Tell ed-Duweir, Lachish nebo Lakhish. Poprvé Tell ed-Duweir byl identifikován se starověkým Lakíšem Williamem Foxwellem Albrightem v roce 1929.

3.1 Kenaánské město

Na začátku 2. tisíciletí př. o. l. bylo založeno na pahorku kenaánské město, které bylo opevněno ochrannou zdí. V nejvyšší části města se nacházel veliký palác s množstvím místností a nádvoří. Zřejmě se jednalo o sídlo kenaánského krále Lakíše. Z El Amarnských dopisů ze 14. století př. o. l. můžeme vydedukovat, že se jednalo o významné městské centrum, a že zde sídlil egyptský správce jižního Kenaánu. Na konci 12. století byl zničen dle jedněch Pelištejci, ale mnohem více přijímaná teorie je, že Lakíš dobyli Izraelci. Tomu by i nahrával záznam v Joz 10,31-32.⁵³

3.2 Judská pevnost

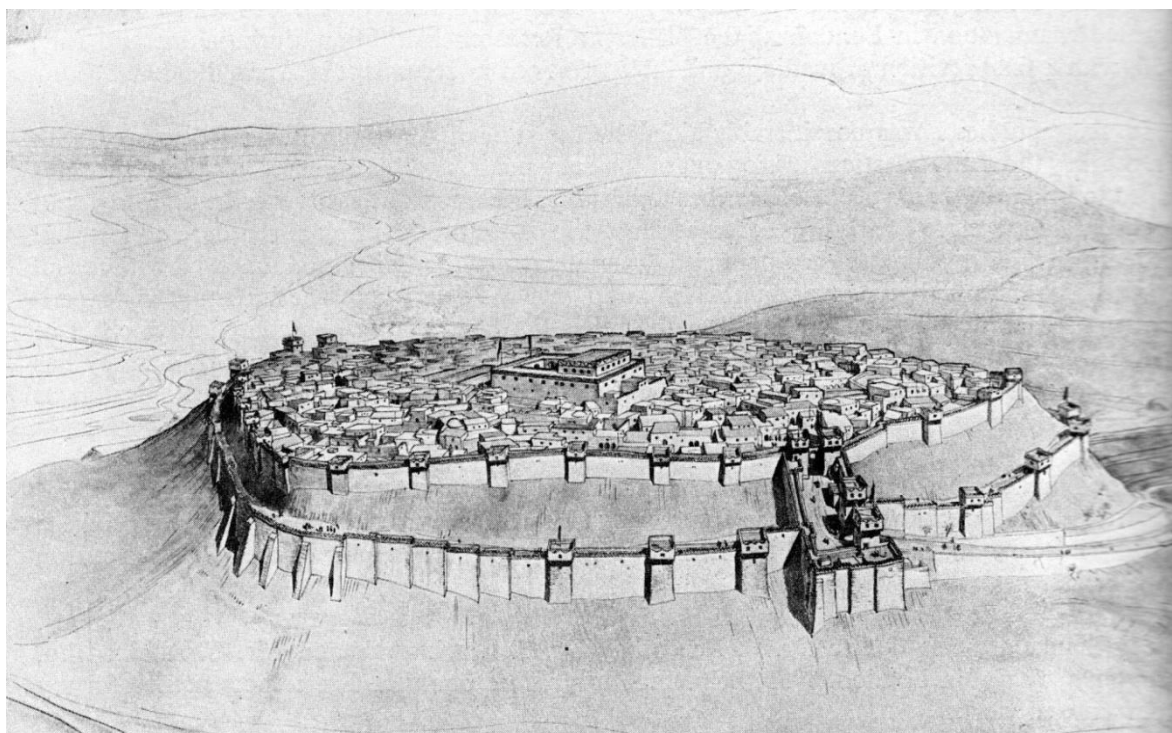
Lakíš byl znovu postaven jako pevnostní město po rozdělení Izraele na severní a jižní část⁵⁴. Jejich ochranná vlastnost, díky ohrazení města hradbou a městskou bránou, je zřejmá. Od doby Šalamouna se začalo s četným stavěním pevnostních měst. Díky rozsáhlému území byla potřeba ochrany před nepřáteli. Stavěla se jak na hranicích země kvůli sousedům, tak i ve vnitrozemí, aby tak ochraňovala královské sídlo. Pevnost Lakíš byla ohrazena dvojitou řadou hradeb. Městská brána byla v jihozápadní části hradby u bašty a vnější brány. Uvnitř pevnosti byl palác, zřejmě sloužil jako rezidence správce, kterého dosadil judský král.

---

⁵³ *The New Encyclopedia of archeological Exvations in the Holy Land*. Simon & Schuster. 1993. s. 908-987. ISBN 978-965-221-068-5

Městská pevnost Lakíš byla zničena asyrským vojskem během Sancheribově tažení proti judskému králi Chizkijášovi v roce 701 př. o. l. Takto bylo popsáno v knihách královských a paralipomenon. Asyrský útok na Lakíš je zobrazen na kamenném reliéfu, jenž se našel v Sancheribově paláci v Ninive, kde jsou znázorněny i rampy a zbraně, s nimiž pevnost dobývali.⁵⁵ Během vlády Jošijáše byl Lakíš znovu přestavěn, ale město již bylo chudší a nedosahovalo jeho dřívějšího významu. Bylo zničeno kolem roku 586 př. o. l. Babyloňany, tak je zmíněno i v Jr 34,7.⁵⁶

Obr. č. 1. Náčrt Lakíše od H. H. McWilliams

Ukazuje judskou pevnost s dvojitou bránu rekonstruovanou Jošijášem před zničením Babyloňany.⁵⁷

---

⁵⁵ USSISHKIN, David. *The conquest of Lachish by Senacherib*. Tel Aviv University. 1984. 135 s.

⁵⁶ *The New Encyklopedia of archeological Exvations in the Holy Land*. Simon & Schuster. 1993. s. 908-987.

⁵⁷ TORCZYNER, Harry. *Lachish I: The Lachish Letters*. London. Oxford University Press. 1938. s. 6

4. Lakíšské dopisy

Většina ostrak nalezených britskou expedicí jsou dnes v Britském muzeu v Londýně. Pár z nich je v Rockefellerově Muzeu v Jeruzalémě. Ostrakon nalezený Aharonem je v Izraelském muzeu. A konečně ostraky nalezené Ussishkinovou expedicí byly darovány the Israel Antiquities Authority a jsou jimi uchovávány.

4.1 Archeologické expedice

Archeologická expedice The Wellcome- Marston Archeological Research Expedition to the Near East za finanční podpory Sira Henryho Wellcoma⁵⁸, Sira Charlese Marstona a Sira Roberta Monda, prováděla výkop v Tell ed-Duweir od listopadu 1934 do dubna 1935. Expedici vedl James Leslie Starkey.

V ruinách malé místnosti byly odhaleny ostraky. Tato místnost byla otevřená k nádvoří bašty, která chránila dvě městské brány a byla tak přirozeně klíčovou částí obranného systému. Spojovala vnější a vnitřní obranné zdi města. Soudě podle pozice mezi branami a otevřené části ke dvoru, místnost mohla pravděpodobně sloužit jako strážní. Jiná teorie říká, že by se mohlo jednat o soudní síň, místem setkávání starších. Zprvu se našlo 16 popsaných střepů a po důkladné kontrole veškeré půdy onoho nádvoří, se našly další dva střepy. Popsané střepy byly pouze malou částí stovek kousků nádob nalezených v této místnosti. Všechny střepy v oboru palestinské archeologie byly zkoumány velice podrobně Henrym Lancasterem Hardingem a Olgou Tufnell⁵⁹, jakožto asistenti expedice. Starkey se zprvu domníval, že jde pouze o texty týkající se obyčejných obchodních záležitostí. Obrátil se na tehdejší největší kapacitu v oboru palestinské archeologie Pére Vincenta⁶⁰ z

---

⁵⁸ Žil v letech (1853-1936). Podnikatel, jenž založil britskou farmaceutickou společnost, která víceméně existuje dodnes.

⁵⁹ Žila v letech (1905-1985). Její první kontakt s archeologií byl, když se stala asistentkou prof. F. Petrieho. Později dostala pozici asistentky tajemníka Britské školy archeologie v Egyptě, což spočívalo spíše v administraci a sháněním finančních příspěvků. Čas od času se mohla sama přispět kresbou nebo spravováním keramiky, ale protože to dělala důkladně, Petrie ji pozval na archeologickou expedici do Qau, později i do Tell el-Far'ah nebo Tell el-Ajjul. Spolupracovala se Starkeyem na výkopu v Tell el- Duweir. Napsala o něm publikaci Lachish IV.

⁶⁰ Žil v letech (1872-1960).

*Ecole Biblique et Archéologique Française*⁶¹. Ten okamžitě rozpoznal, že se jedná o doklady literární povahy, kromě jednoho dopisu, o němž tvrdil, že se jedná o seznam jmen. Dopisy byly nakonec datovány do doby posledních judských králů, tedy 6. století př. o. l. Roku 1938 byly nalezeny další tři. Jedná se tedy o 21 dopisů, z nichž je třetina čitelná. 5 střepů pochází z jedné nádoby (dopis č. II, VI, VII, VIII, XVIII), je na obr. 3. Dopisy byly psány v krátkém časovém rozmezí. Můžeme si všimnout, písař občas udělal chybu, pokud si toho všiml, tak ji opravil. Jazykem je archaická hebrejščina podobně jako v Gezerském kalendáři, na Šiloašském nápise nebo Samašské ostrakoně. Nejvíce se text podobá ostrakoně, který byl nalezen v roce 1924 v Jeruzalémě na Ofelu, ale ten je špatně čitelný. Lakišské dopisy jsou prvními osobními dokumenty z předexilní doby nalezené v tehdejší Kenanáně. V době posledních judských králů se psalo nejčastěji na papyrus a z dopisů lze vydedukovat, že písmo nebylo jen pro úzkou skupinu lidí. Psát jistě uměli správci, velitelé judských měst.⁶²

Yohanan Aharoni⁶³ vedl druhou expedici. David Ussishkin vedl v letech (1973-1994) třetí expedici. O tomto výkopu napsal mohutnou monografii.

4.2 James Leslie Starkey

J. L. Starkey se narodil v Londýně. Jeho dětství již jako by ho předurčovalo k jeho budoucí profesi. Přesto, že příliš velký zájem o studium na tradičních vzdělávacích institucích neměl, o to víc věnoval mnoho času studováním knih o starověku, které pak měly vliv na jeho budoucí vývoj. Pracoval jako starožitník, který nejraději navštěvoval kromě muzea i jiné instituce, které se soustředí na starověké artefakty a jejich dobu.

---

⁶¹ Jedno z nejstarších výzkumných ústavů ve Staré zemi založený v roce 1890 v rámci dominikánského kláštera sv. Štěpána v Jeruzalémě.

⁶² TORCZYNER, Harry. *Lachish I: The Lachish Letters*. London. Oxford University Press. 1938. s. 11-14.

⁶³ Žil v letech (1919-1976). O jeho výkopu: AHARONI, Yohanan. *Investigations at Lachish*. Gateway. 1975. 116s. ISBN 978-0914594024

Když musel sloužit během první světové války ve vojenském letectvu britských sil, nechával si posílat knihy se svou oblíbenou tematikou a pokračoval v rozšiřování znalostí. Po skončení války začal chodit na dálkové studium egyptologie na University College v Londýně, kde se setkal s Flindersem Petriem.

Jeho kariéra započala roku 1923, když se pod záštitou Britské školy archeologie v Egyptě vydal spolu s Flindersem Petriem na archeologickou práci v Qau⁶⁴ v Egyptě, kde přesvědčil archeology svou důkladností. Později získali s Petriem i ostatními spolupracovníky z Qau možnost pracovat v Palestině v Tell Jemmeh⁶⁵. Petrie vedl výkop v Tell el-Ajjul⁶⁶ a Starkey byl přizván, aby pomáhal.

V jeho archeologické činnosti ale největší roli hrála práce na výkopu Lakíše, která započala v roce 1923. Byl pověřen, aby vedl vlastní výkop se spoluprací s Harrisem Dunscombem Coltem Jr. Archeologický výkop financoval sir Henry Wellcome, sir Charles Marston a sir Robert Mond. Proto také označení The Wellcome- Marston Archeological Research Expedition to the Near East. Když byl Tell ed Duweir identifikován jako biblické město Lakíš, tehdejší biblická archeologie měla velký zájem na odhalení tohoto města, přestože Starkey nebyl touto myšlenkou příliš pohnut. Ovšem nakonec jim byly odhaleny velké nálezy. Byl odhalen palác z mladší doby bronzové, městská brána nebo tzv. Sluneční svatyně.

10. ledna roku 1939 byl Starkey zavražděn domorodými beduíny. Stalo se tak při cestě za účasti na otevření Palestinského archeologického muzea, které se dnes nazývá jako Rockefellerovo muzeum.

4.3 Dnešní umístění

V Rockefellerově muzeu se nachází mnoho artefaktů z oblasti Předního Východu. Od roku 1967 bylo Rockefellerovo muzeum spravované Izraelským muzeem (The Israel Museum) a Izraelským ústavem pro památky, jenž se později přejmenoval na Izraelský

---

⁶⁴ Qau el-Kebir

⁶⁵ Leží asi 10 km jižně od Gazy

⁶⁶ Leží v blízkosti pásma Gazy

památkový úřad (Israel Antiquities Authority- IAA) ⁶⁷, který funguje dodnes. V Rockefellerově muzeu jsou uchovávána některá ostraka z Lakíše. Konkrétně se jedná o Dopis III, IV, VI, XIX.

Izraelský památkový úřad je nezávislý izraelský vládní orgán, který sídlí přímo v Rockefellerově muzeu v Jeruzalémě. Nejnovější výkop⁶⁸ v Lakíši vedený Davidem Ussishkinem daroval artefakty Izraelskému památkovému úřadu. V opatrovnictví má Dopisy XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV a XXXV.

Ostraka, která našel Aharoni se nyní vyskytují v Izraelském muzeu v Jeruzalémě. Těmi jsou zde Dopis XXI-A, XXI-B, XXI-C, XXI-D. Izraelské muzeum, jehož součástí je architektonicky zajímavá Svatyně knihy⁶⁹, se nachází ve vládním komplexu zahrnující Kneset⁷⁰, Vrchní soud a Hebrejskou univerzitu.

V Britském muzeu v Londýně uchovávají artefakty nalezené expedicí vedenou J. L. Starkeyem. Celkem ze sbírky Lakíšských dopisů jich sčítá patnáct. Dopisy I, II, V, VII, VIII, IX, XI, XII, XIII, XIV, XVI, XVII, XVIII, XX, XXI.

4.4 Úvod

Dopisy byly posílány Hošajahem, jenž měl sídlo na sever od Lakíše, napůl cesty k Jeruzalému. Byly adresovány Jaušovi, veliteli Lakíše a představenému Hošijáha. Jáuš obviňuje Hošijaha, že tajně nahlížel do dopisů, posílaných z Jeruzaléma do Lakíše. Další nařčení pak směřuje na jakéhosi proroka, který chtěl, aby se lid podrobil Babyloňanům. Podle Torczynera se mohlo jednat o Urijáše. V dopise č. IV píše Hošijáhu, že už nevidí znamení Azeky, tudíž asi padla. Lakíš a Azeka byla poslední dvě města, která vzdorovala Babyloňanům (Jr 34,7).

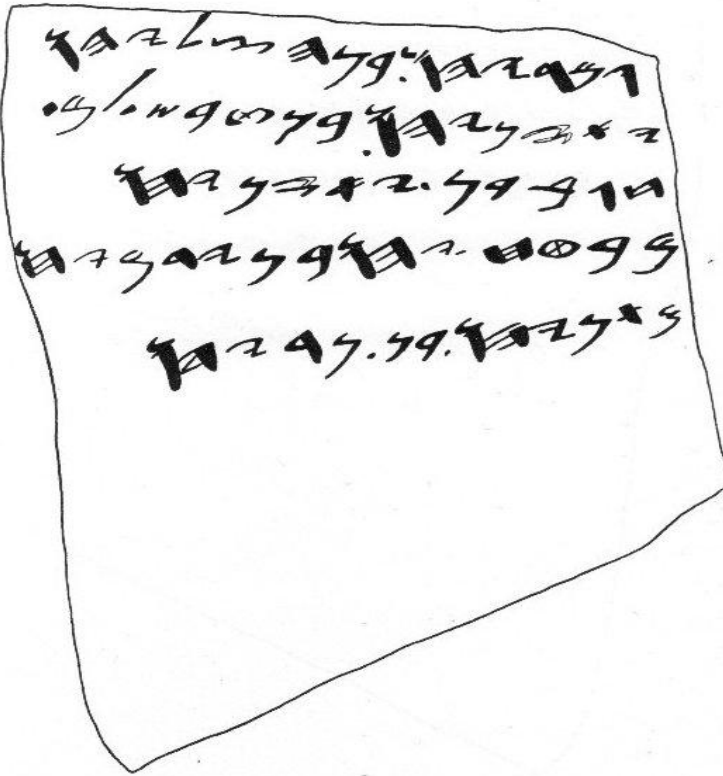
⁶⁷ IAA zveřejňuje výsledky vykopávek v odborném časopisu *Atiqot a Hadashot Arkheologiyot*.

⁶⁸ V letech (1973-1978).

⁶⁹ Ve své sbírce má například svitky od Mrtvého moře nebo artefakty z výkopu v Masadě.

⁷⁰ „Shromáždění“ je izraelský zákonodárny orgán, který se skládá ze 120 poslanců.

5. Dopis I

Handwritten text on a piece of paper, likely a letter or document, written in a cursive script. The text is arranged in five lines, reading from top to bottom:

1. $\gamma \alpha \alpha \lambda \mu \alpha \gamma \gamma \cdot \gamma \alpha \alpha \gamma \gamma$
2. $\cdot \gamma / \mu \gamma \omega \gamma \gamma \gamma \gamma \alpha \alpha \gamma \alpha \alpha \alpha$
3. $\gamma \alpha \gamma \alpha \alpha \alpha \cdot \gamma \gamma \gamma \gamma \gamma$
4. $\gamma \alpha \gamma \alpha \alpha \gamma \gamma \gamma \gamma \gamma \gamma \gamma \gamma \gamma$
5. $\gamma \alpha \alpha \gamma \cdot \gamma \gamma \cdot \gamma \alpha \alpha \gamma \gamma \gamma$

5.1 Transkripce a překlad

TRANSKRIPCE

1. גמריהו . בן הצליהו
2. יאזניהו . בן טבשלו
3. חגב . בן . יאזניהו
4. מבטחיהו בן ירמיהו
5. מתניהו . בן . נריהו

PŘEKLAD

1. Gemarjahu⁷¹ syn Hiclijahův
2. Jaazanjahu syn Tobšalemův
3. Hagab syn Jaazanjahův
4. Mibtachjahu syn Jirmjahův
5. Matanjahu syn Nerjahův

5.2 Komentář

1. Gemarjahu- „Skončil Hospodin“. Jméno je přeloženo v ČEP Gemarjáš, v Kral. Gemariáš. Ve Starém zákoně se objevuje na 4 místech (Jr 36:10, 11, 12, 25)⁷². V 36. kapitole je jakýsi velmož Gemarjaha pod vládou Jošijáše, a tak nemůže být totožný s Gemarjahem míněným na ostrakonu. V Jr 29:3 je jméno ve zkrácené formě גמריה, tedy Gemarja. V ČEP toto zkrácení nerozpoznáme, je zde uveden jako Gemarjáš (tedy stejně jako u výše uvedených textů), podobně i v Kral.

---

⁷¹ Zde je použit fonetický přepis jména, stejně je tomu i u dalších jmen na ostrakonu.

⁷² Lze tvrdit, že na 5 místech, protože zkrácená forma jména má stále stejný význam, přihlédneme-li k faktu, že Heller vyložil zkrácenou formu jména sice zvlášť (a mohlo by tak vypadat, že se jedná o odlišné jméno), kdežto zkrácenou formu jména Jaazanjahu vyložil jako variantu stejného jména, přičemž u jména Jaazanjahu se objevují ještě zvláštní formy jména.

„Poslal je po Eleasovi, synu Šáfanovu, a po Gemarjášovi, synu Chilkijášovu, které vyslal Sidkijáš, král judský, k Nabúkednasarovi, králi babylónskému, do Babylona.“ (Jr 29:3)

Z textu se dozvídáme, že se nejedná o Gemarjaha z Lakíšských dopisů.

V Bibli se nachází mnoho jmen složených z Hospodinova jména. Někdy se označují jako vyznavačská jména. Lze tvrdit, že četnost takových jmen na ostrakách, znamená i ve skutečnosti hojný výskyt v tehdejší době. To by svědčilo o povedených náboženských reformách, které započal již Chizkijáš pod vlivem proroka Izajáše, přestože tyto snahy byly na krátko přerušeny vládou krále Menašeho. Král Jošijáš navázal na Chizkijášovy snahy vyhladit cizí kulty, posvátná návrší, a dokonce vyhlásil roku 622 př. o. l. Deuteronomium za závaznou knihu.⁷³

Zkrácena forma zápisu vyznavačských jmen obsahujících tetragram se objevuje v Bibli téměř stejně tak často jako forma úplná. Kratší zápis se objevuje nejvíce v knihách Ezdráš, Nehemjáš a v knihách Královských. Kdybychom podrobněji zkoumali výskyt těchto odlišných zápisů, může nám posloužit fakt, že tu možnou roli sehrál i vliv aramejštiny. Na aramejsky psaných papyrech z Elefantiny z 5. stol. př. o. l. má zkrácena forma těchto jmen hojný počet výskytu. Jiná forma zápisu a výslovnosti vyznavačského jména je na Samařských ostrakách asi z 8. stol. př. o. l. Jména jako např. אביו, שמריו nemají ה. Souvisí to s rozdílem mezi regiony v Samaři a Judsku. V Samaři zřejmě nevyslovovali ה a na jejich výslovnost měl zřejmě vliv babylonský jazyk⁷⁴.

Jméno Hiclijahu se neobjevuje ve Starém zákoně a není zatím znám žádný jiný text, který by o něm mohl více vypovědět.

2. Jaazanjahu- „Ať (vy)slyší Hospodin“. Ve Starém zákoně se jméno nachází celkem 6 krát (2 Kr 25:23; Jr 35:3; Jr 40:8; Jr 42:1; Ez 8:11; Ez 11:1). V ČEP je překládán jako

---

⁷³LEMAIRE, A. *Dějiny hebrejského národa*, s. 48-55.

⁷⁴TORCZYNER, H. *Lachish I*, s. 24-25

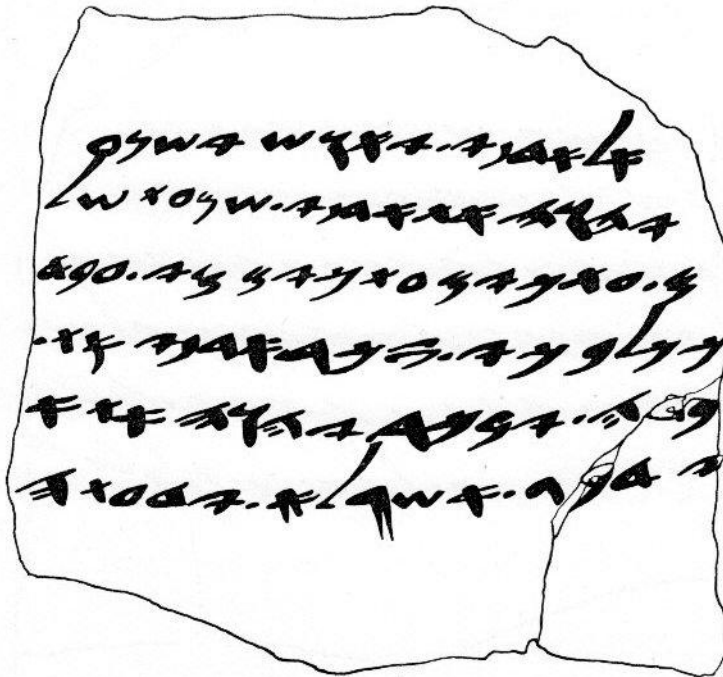
Jaazanjáš (2Kr 25:23; Jr 35:3; Ez 8:11; Ez 11:1), Jezanjáš (Jr 40:8), Jizanjáš (Jr 42:1).

V Kral. je ve všech částech uváděn jako Jazanjáš. I toto jméno existuje v kratší formě.

Stejně jako výše u Gemarjaha, je tetragram zkrácen na ה' - a bude tedy znít Jaazanja. V této formě ho nalezneme v Jr 35:3; Jr 42:1.

V 2 Kr 25:23 je psáno jméno v úplné formě (יאזניאש). Jaazanjáš, syn Maakaťanův, byl jedním z velitelů vojsk, kteří se nechtěli podrobit Kaldejcům. Po té co za vlády judského krále Sidkijáše byl Jeruzalém dobyt babylonským vojskem krále Nabúkadnesara, nad zbylou skupinou lidí ponechanou v judské zemi ustanovil Nabúkadnesar správce Gedaljáše. Gedaljáš nabádal velitele vojsk, aby se stali i se svými muži kaldejskými služebníky, ale ti proti němu povstali a byl jimi zabit. Identickým mužem je v Jr 40:8 Jezanjáš, syn Maakaťanův, jehož jméno je tu však v jiném tvaru (יזניאש), kde chybí písmeno א. Dále v knize Jeremiáš se pak dovídáme, že tito velitelé vojsk předstoupili před prorokem Jeremiášem, aby se za ně pomodlil. To se děje v Jr 42,1, kde vystupuje shodný muž, vojenský velitel Jizanjáš. V této pasáži je zapsán v krátké formě (יזניא). Podobně jako V Jr 40:8 psáno bez א.

6. Dopis II

6.1 Transkripce a překlad

TRANSKRIPCE

1. אל אדני . יאוש ישמע
2. יהוה את אדני . שמעת של
3. ם . עת כים עת כם מי . עבד
4. ך כלב כי . זכר אדני את.
5. [ע]בדה . יבכר . יהוה את
6. [-] י דבר . אשר לא . ידעתה

PŘEKLAD

1. K mému pánu Jaušovi: kéž dá slyšet
2. Hospodin mému pánu zprávu pokojnou
3. jako (právě) dnes, jako (právě) dnes. Kdo je tvůj služebník
4. pes, neboť pamatoval můj pán
5. svého služebníka? Kéž dá první znalosti Hospodin mému

6. pánu sdělení, které neví!

6.2 Komentář

1. Jméno Jauš se objevuje i v Dopise III a VI. Také v aramejském *Elefantinském dopise*, kde je jméno s jinou výslovností. Lze ho spojovat se jmény jako Jošijahu, Jošia, nebo v něm vidět základ slova „muž“ איש .⁷⁵

2. Formulace „káž dá Hospodin slyšet zprávu pokojnou...“ je i v Dopise IV a V. Stejnou formulaci v Bibli nenalezneme, ale pouze obdobná vyjádření např. משציע שלום v Iz 52:7.⁷⁶

3. Doslovně by znělo: „doba jako den, doba jako den...“

---

⁷⁵ TORCZYNER, Harry. *Lachish I: The Lachish Letters*. 1938. s. 38

⁷⁶ TORCZYNER, Harry. *Lachish I: The Lachish Letters*. 1938. s. 38

7. Dopis III

l. al. w. p. 70 w. 1 x 3 y 0 9 0
o g u w a w x t t 7, o t l o 1 a
z l w. x o z w 7 o t t 7 a t t a t
o x, a t t q u i y o g o a l w x o t
q u t. q u i t y o g o z z a t t x g t
z l u a y. w i y x y o g o l a y o t a l w
o g o. l. x. y a l w. a x z. a i s y o g o
a x o a t a l. y a t. a g t e a t t 7
t. a t t, z t. a t t a t a q u i t t a t
z t t o m, l a t t a l t q u i t w a
z t a l t. t g t q u t q u i t t y
t t t t t t t t t t t t t t t t t t
t t t t t t t t t t t t t t t t t t
t t t t t t t t t t t t t t t t t t
t t t t t t t t t t t t t t t t t t
t t t t t t t t t t t t t t t t t t
t t t t t t t t t t t t t t t t t t
t t t t t t t t t t t t t t t t t t

x t t t a t t t t t t t t t t
. a z z. x o a l. a l w x w x
t g t. y l t. t t t t t t t t t t t
z t t t t t t t t t t t t t t t t
. t t t. t t. y g o. t a l w. q s w t. a

7.1 Transkripce a překlad

TRANSKRIPCE

1. עבדך הושיהו . שלח . ל
2. הג[ד] לאדני יאו[ש] ישמע.
3. יהוה [את] אדני שמעת . שלם
4. [ועת] שלח עבדך ס[פ]ר אל פקך .
5. [ו]ב[ת]כה רזם עבדך לספר . אשר
6. שלח. אדני לעבדך אמש . כי . לב
7. [ע]בד[ך] רוה . מאז . שלחך . אל . עבד
8. ך וכיאמר . אדני . לא . ידעתה .
9. ספר חיהוה . אם . נסה .
10. יש לקרא לי ספר לנצח . וגם .
11. כל ספר אשר יבא . אלי אם .
12. קראתי . אתה [אף] ראת מנהו
13. כל . מאומ[ה] ולעבדך . הגד .
14. לאמר ירד שר . הצבא
15. [י]כבריהו בן אלנתן לבא .
16. מצרימה . ואת
17. הודויה בן אחיהו ו
18. אנשו שלח . לקחת . מזה .
19. וספר . נדביהו נכד . המלך . הבא
20. אל . שלם . בן ידע . מאת . הנבא . לאמ
21. ר . השמר . שלחה . עבך . אל . אדני .

PŘEKLAD

1. Tvůj služebník Hošijahu poslal pro
2. zprávu k mému pánu Jaušovi. Kéž dá slyšet
3. Hospodin mému pánu zprávu pokojnou
4. a zprávu dobrou! A nyní otevři
5. prosím ucho svého služebníka k dopisu, který
6. jsi poslal ke svému služebníkovi včera večer, neboť

7. srdce tvého služebníka je bolestné od (doby, co) poslal jsi k tvému služebníku,
8. a tak řekl můj pán: Neumíš
9. číst dopis! (Tak jako je) Živý Hospodin, jestliže zkoušel
10. někdo číst ke mně [určený] dopis! Vždy a také
11. každý dopis, který přijde ke mně, jestliže
12. přečtu, ty pak převyprávím to
13. do podrobností a tvému služebníku bude řečeno
14. řka: „Sestoupil velitel vojska
15. Konyahu syn Elnatanův, aby přišel
16. do Egypta

17. Hodavjahu syn Achijahův a
18. jeho muž poslal, aby vzal odsud.
19. A dopis Tobjahův , služebníka krále, má přijít
20. k Šalumovi synu Jady od proroka, řka:
21. Střež se! Poslal tvůj služebník k mému pánu

7.2 Komentář

Tento ostrakon (je popsán z obou stran) je jedním z nejdelších textů ve starohebrejštině. Jsou na něm zmiňovány tři osoby, které představují hodnosti v Judském království- velitel, král a prorok.⁷⁷

8-9. Viz Iz 29:12

12. לתנתו je odvozeno dle Sd 5:11, kde je ve tvaru יתנו a dále v Sd 11:40 לתנות

14-16. Podobné události v Jr 26:22

---

⁷⁷ USSISHKIN, David. The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volume IV. 2004. s. 2102

8. Dopis IV

Handwritten text on a torn piece of paper, written in a cursive script. The text is arranged in approximately 10 lines, starting with a period and ending with a question mark. The characters are stylized and difficult to decipher, but appear to be a form of shorthand or a specific dialect.

Handwritten text on a torn piece of paper, written in a cursive script. The text is arranged in approximately 5 lines, starting with a period and ending with a question mark. The characters are stylized and difficult to decipher, but appear to be a form of shorthand or a specific dialect.

8.1 Transkripce a překlad

TRANSKRIPCE

1. ישמע . יהוה [את] אדני עת כימ .
2. שמעת טב . עת ככל אשר שלח אדני .
3. כן . עשה עבדך כתבתי על הדלת ככל .
4. אשר שלח אדני אלי . וכי שלח א
5. דני . על דבר בית הרפד אינ שמ א
6. דמו סמכיהו לקחה . שצעיהו ו
7. יעלהו העירה ועבדך אדנ
8. י ישלח שמה איהו .

9. כי אם . בתסבתה בקר
10. וידע כי אל . משאת לכש . נח
11. נו שמרמ ככל האתת אשר נתנ
12. אדני . כי לא נראה את עז
13. קה

PŘEKLAD

1. Kéž dá Hospodin slyšet mému pánu (právě) jako dnes
2. zprávu pokojnou! A nyní jako vše co poslal můj pán
3. ... učinil tvůj služebník. Napsal jsem nad sloupec vše,
4. co poslal jsi mně. A tak poslal můj
5. pán o věci Bet-HRPD. Není tam nikdo.
6. A Semakjaha, vzal ho Šemajahu a
7. dal ho přivést do města, a tvůj služebník nemůže
8. poslat ho tam *ještě dnes*

9. neboť jestliže s návratem rána *uvidí*
10. a pozná, že znamení dýmem Lakíše
11. my pozorujeme, [stejně] jako všechny znamení, která dal
12. můj pán, neboť nevidíme znamení
13. Azeky

8.2 Komentář

1. Tato formulace se objevuje v Dopise II a VI.⁷⁸
2. ועת zde není ve významu „doba“, ale je třeba číst defektivně ועתה „nyní“.⁷⁹
3. דלת má nejčastější význam „dveře“. V této formulaci je však nejpravděpodobněji míněn „sloupec, odstavec“. Jedná se o sloupec v textu psaném na papyru. V tomto významu viz Jer 36: 23.
5. בת הרפד je název neznámého místa.
6. Muž jménem Semakjahu vystupuje také v Dopise XI. A možná je jím míněn tentýž v Dopise V a IX. Byl poslán jiným mužem Šemajahem. Jméno Šemajahu se objevuje i v Jer 26:20, kde jistý Šemajahu je otcem proroka Uriáše. V 1 Kr 26: 4,6 Obéd-édom měl syna jménem Šemaja.⁸⁰ V 1Kr 26:7 se objevuje syn Šemaji, Semakjahu.
7. Šemajahu poslal Semakjaha do města, zřejmě přímo do Jeruzaléma. Jeruzalém je město s velkým „M“. Když se řeklo, že se jde do města, resp. vystupuje, asi každý věděl, že to znamená do Jeruzaléma.
8. Konec tohoto řádku není čitelný. Protože se tato práce opírá o přepis Andrého Lemaira, zachovává i jeho domněnku, tak jak je výše přeloženo.
9. כי אם je spojení s mnoha podobnými významy „ale, ačkoliv, avšak“⁸¹ nebo „jestliže“. Proto není lehké vybrat nejvhodnější český ekvivalent. Zvláště, není-li jasná návaznost na líc ostraky.
- תשובת je dle Andrého Lemaira pravděpodobně paralelní s 2. Sam 11:1 a 1. Kr 20:20, 26. לתשובת השוש v ČEP je přeloženo jako „přelom roku“. Ve vztahu k ránu je možná vhodnější použít „návrat“.⁸²

---

⁷⁸ TORCZYNER, Harry. *Lachish I: The Lachish Letters*. 1938. s. 106

⁷⁹ takto psáno i v Bibli, viz Ez 23,43 nebo Ž

⁸⁰ což je zkráceně Šemajahu

⁸¹ Ex 12:1

⁸² USSISHKIN, David. *The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volume IV*. 2004. Chapter 29. Sektion A. s. 2103

Konec 9. řádku není dobře čitelný. Torczyner se nepokoušel o možnou verzi, kdežto Lemaire opíraje se o Iz 6:9; 41:20; 44:9, vidí nejistě, ale za možné, že se jedná o sloveso **ראה**.

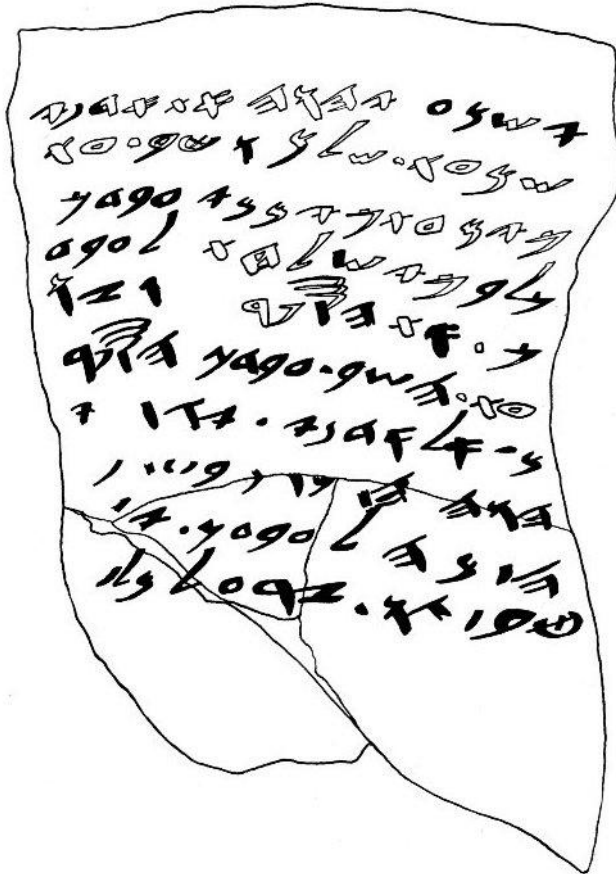
10. **משאת** je paralelní s Jer 6:1 a Sd 20:38, 40. V ČEP je ono slovo v Jeremiášovi přeloženo prostě „znamení“ (ve významu poplašného znamení ohněm). V Sd 20:38 je ve slovním spojení „znamení dýmu“. V Sd 20:40 je slovo přeloženo jako „sloup dýmu“.

Lemaire upozorňuje, že **אל** se vztahuje k **שמר** ve významu „dávát pozor“⁸³

---

⁸³ USSISHKIN, David. The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volume IV. 2004. Chapter 29. Sektion A. s. 2104

9. Dopis V

9.1 Transkripce a překlad

TRANSKRIPCE

1. ישמע יהוה [א]ת [אד]ני
2. [שמעת . טב ושמעת של]
3. [מ] עת [כימ] מי עבדכ
4. כלב כי [של]חת אל עבד
5. כ . את ספר[מ כזו]
6. [ת] השב עבדכ הספר
7. מ . אל אדני י[רא] כ י
8. הוה הקצר [בטב]
9. הימ האל עבדכ [יבא]
10. טביהו . זרע למלכ

PŘEKLAD

1. Kéž dá slyšet Hospodin mému pánu
2. zprávu dobrou a zprávu pokojnou
3. (právě) tento den! Kdo je tvůj otrok
4. (pouhý) pes, neboť poslal jsi k služebníkmu
5. svému tento dopis?
6. Vrací tvůj otrok dopisy
7. mému pánu. Kéž ti dá vidět
8. Hospodin úrodu dobrou
9. dnes! Tvému služebníkmu přinese
10. Tobjahu setbu královu.

9.2 Komentář

1-4. Bylo již vysvětleno výše.

7-8. Formulaci „בטוב, ירא“ nalezneme v Jr 29:32; Kaz 2:1; Ž 128:5. ČEP v Kaz 2:1 sousloví překládá „přání dobrého“. V Jr 29:32 „vidět dobré věci“ a v Ž 128:5 „vidět dobro“. Sousloví se tu nesnažím interpretovat, převedla jsem ho co nejjednodušeji.⁸⁴

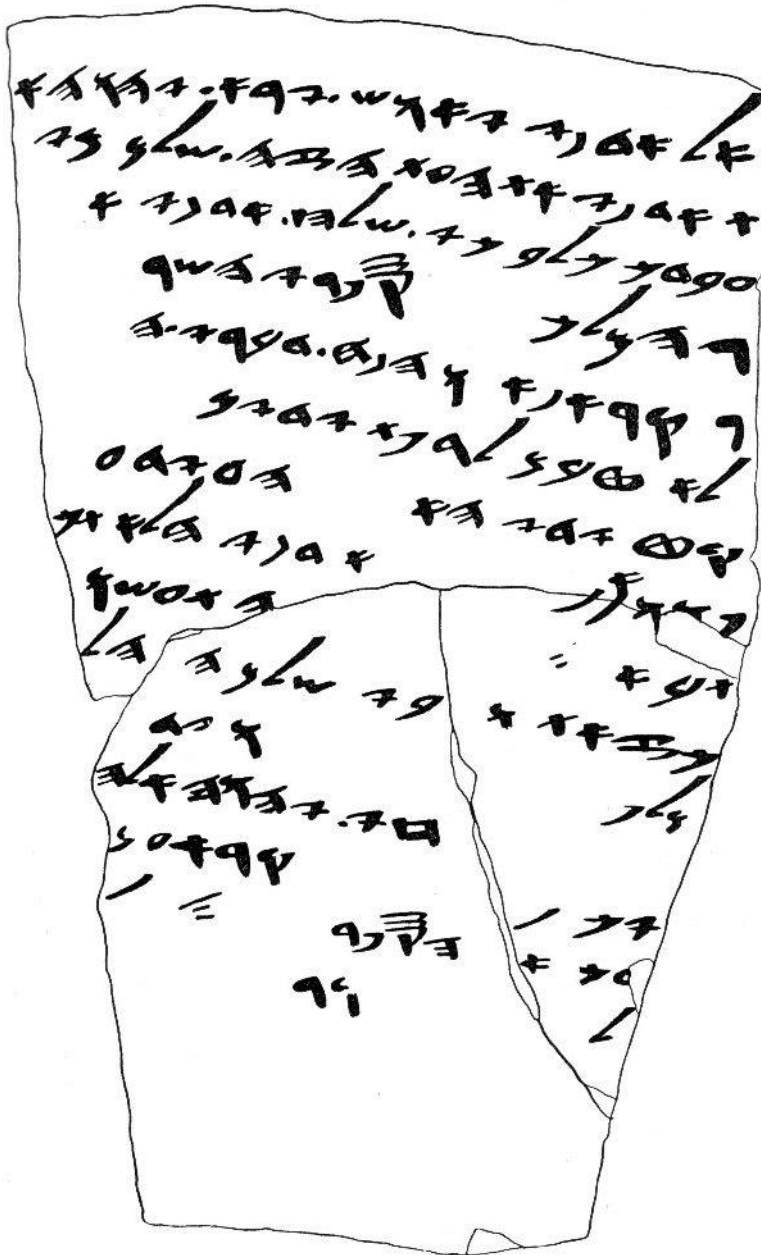
8-10. V Iz 23:3 nalezneme slova „קציר,“ tj. zde úroda a „זרע,“⁸⁵

---

⁸⁴ USSISHKIN, David. The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volume IV. 2004. Chapter 29. Sektion A. s. 2105

⁸⁵ USSISHKIN, David. The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volume IV. 2004. Chapter 29. Sektion A. s. 2105

10. Dopis VI

10.1 Transkripce a překlad

TRANSKRIPCE

1. אל אדני יאוש . ירא יהוה א
2. ת אדני את העת הזה . שלם מי
3. עבדכה כלב כי . שלח . מי
4. ר המלכ ואת ספרי השרמ [לעמ]
5. ר קרא נה והנה דברי הש[רמ]
6. לא טבמ לרפת ידי [כשדמ ולש]
7. קט ידי הא[יבמ]---[ידע]--
8. [אשר] אנכ[י]--[ל]--אדני הלא תכ
9. תב אלה[מ] לא[מ]ר למה תעשו
10. כזאת ונקי שלמה הל
11. מלכ [---]ל[---]ס[---]וצ[---]
12. הא[יבמ] חי יהוה אלה
13. יכ כי מאז קרא עב
14. דכ את הספרמ לא היה
15. לעב[דכ מנ]וח

PŘEKLAD

1. K mému pánu Jaušovi. Kéž dá vidět Hospodin
2. mému pánu tuto mírnou dobu! Kdo
3. je tvůj služebník (jen) pes, neboť poslal můj služebník [dopis]
4. krále a dopisy velmožů řka:
5. Čti, prosím a hle, slova velmožů
6. nejsou dobrá, aby oslabily ruce Kaldejců [a
7. uklidnily ruce nepřátel- - -] poznal - -
8. co já - - pro- - mého pána, zdali nenapíšu
9. jim, řka: Proč činíš
10. takto a nevinný to platí? To není
11. král ...
12. ti nepřátelé. (Tak jako jest) Živý Hospodin, tvůj
13. Bůh, neboť od (té doby co) četl tvůj
14. služebník dopisy, nemá

15. tvůj služebník klid

10.2 Komentář

6. Pro לרפת ידי viz Jr 38:4 „...מראפה את ידי...“

Kaldejci כשדים se objevují převážně v knize Jeremiáš. ⁸⁶

86

11. Závěr

Soubor třiceti pěti ostrak pod názvem Lakíšské dopisy v této práci nejsou jen hliněné střepy z období posledních dnů judského království. Střepy reflektují tehdejší stádium vývoje písma, který má hluboké kořeny již ve 2. tisíciletí př. n. l., a dalo vlastně vzniknout napsání této práce, neboť jeho vývoj vyústil až do našeho abecedního písma. Ukazují, jak artefakty jim podobné formovaly historiografii Starého Zákona a vnikla tak na pole biblistiky v 2. polovině 20. stol. Zpočátku měly dokazovat události a děje ve Starém zákoně, a to v hnutí biblické archeologie. Tento záměr se dnes jeví jako ne zcela úspěšný, neboť takový pokus s sebou přináší mnohá úskalí. Archeologie na území Syropalestiny se osamostatnila a její představitelé si dnes sami konstruují dějiny Izraele a jeho sousedů. Jakým způsobem se k této nové okolnosti biblistika staví?

Otázka v této práci odpověď nemá. Vyvstala totiž v průběhu bádání a snahy vypořádat se s některými současnými archeologickými kritikami stávajícího otevřeného konsensu dějin Izraele v biblistice. Je zde nabídnuta myšlenka obrany biblistiky proti podobným kritikám z širšího záběru humanitních věd. A to zejména svým vlastním studiem archeologických nálezů. Konkrétně, zkoumáním písma a jazyka, jehož základ je v biblistice pevně zakotven. Osvojením si jeho vývoje může totiž texty nálezů týkajících se dějin Izraele podrobit kritice a aplikovat moderní interpretační přístupy. Díky tomu bude schopna vést diskuzi s rychle vyvíjejícími se vědními obory, může odolávat jejich kritice a pomoci najít skutečnou realitu výpovědi podobných artefaktů.

Na straně druhé je tu myšlenka, že teologie má svůj předmět zkoumání. Tím by se mohla řídit i samotná biblistika. Stala by se tak absolutně nezávislou na hmotných „důkazech“. Je tedy správnější zkoumat, co Písmo chce říci, nežli zkoumat jakými prostředky (v určitém smyslu).

Přesto pokud už ony konstrukce dějin byly včleněny, je vhodné se jimi novým způsobem zabývat. Pokus o překlad do českého jazyka některých Lakíšských dopisů a vrhnout tím světlo na výše zmíněné, je zároveň výzvou pro ostatní studenty biblistiky.

Summary

Lakíšské dopisy a poselství Starého zákona

The Lachish Letters and message of The Old Testament

Ojuncacral Tuja

The collection of 35 ostracas known as the Lakish letters are not just clay potsherds from the time of last days of the Judean kingdom. The potsherds represent an example of the level of writing then, which has deep roots going back two thousand years B.C., and its evolvement led to the creation of our alphabet and thus, with a bit of a stretch, made writing of this thesis possible.

They show us, how similar artifacts formed the historical background of the Old Testament and therefore penetrated the bible studies of the 2nd half of the 20th century. At the beginning, they were supposed to prove events from the Old Testament, concretely in the movement of the bible archeology. This intention seems to be not quite relevant in present light, because it brings out a lot of controversy. Archeology in the Syria and Palestine territory became independent and its explorers construct the history of Israel and its surroundings in a specific way. How do modern bible scholars deal with this?

The question this thesis raises does not have an answer. It arose during my research and effort to deal with some current archeological critiques of the present open consensus of the Israel history in bible studies. It offers an idea of defending bible studies against similar critiques from a broader range of humanities, especially by its own archeological discoveries. Particularly through exploration of the language and writing, whose basics are firmly embedded in the bible studies. Assumption of its evolution helps understanding the texts and enables a use of modern interpretation methods. Due to this, bible studies can lead a dialogue with rapidly evolving sciences, it can withstand their criticism and can help find the true reality and understanding of the testimony of such artifacts.

On the other hand there is an idea, that theology has its object of interest. If the bible studies followed the same code, they would become absolutely independent of material evidence. Thus it is more proper to examine what the Bible says, rather than by which means, it says so.

However, since the constructions of history were tied in, it is appropriate to deal with them in new ways. The attempt to translate Lakisch letters into Czech language and throw light upon the above mentioned is also a challenge for other students of bible studies.

Seznam literatury

Biblický text a překlady

Český ekumenický překlad: *Písmo svaté Starého a Nového Zákona*. Česká biblická společnost 2005. ISBN 80-85810-37-9

Hebrejský text je citován z: PLANETA, Josef. DAVAR3 (počítačový program). Version 3.0.314. Copyright 2001-2009

Monografie

AHARONI, Yohanan. *Investigations at Lachish. Gateway*. 1975. 116 s. ISBN 978-091459402-4

BALABÁN, Milan. *Bojovníci a trpitelé*. 1. vydání. Brno. EMAN. 1994. 142s. ISBN 80-900696-6-5

BARDTKE, Hans. *Příběhy starověké Palestiny: Tradice/ Archeologie/ Dějiny*. 2. vydání. Praha. Vyšehrad. 1990. 304s. ISBN 33-844-90

BIČ, Miloš. *Stopami dávných věků: Mezi Nilem a Tigridem*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 1979. 274s. ISBN 33-527-79

FINKELSTEIN, Israel- SILBERMAN, Neil Asher. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 2007. 336s. ISBN 978-80-7021-869-3.

JACOBS, Joan, Irwin. *Dead Sea Scrolls*. San Diego Natural History Museum. 2007. 97 s. ISBN 978-0-918969-07-8

KUBÁČ, Vladimír. *Úvod do hebrejského textu Starého Zákona*. 1. vydání. Praha. Univerzita Karlova. 1991. 88 s. ISBN 80-7066-434-7

LEMAIRE, André. *Dějiny hebrejského národa*. 2. vydání. Praha. ERM. 1994. 111s. ISBN 80-901477-6-3

ONDRUŠ, Šimon- SÁBOL, Ján. *Úvod do studia jazykov*. 2. vydání. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 1984. 344s. ISBN 67-055-84

STEHLÍK, Ondřej. *Ugaritské náboženské texty: Kanaanské mýty, legendy, žalmy, liturgie, věštby a zařikávání pozdní doby bronzové*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 2003. 392s. ISBN 80-7021-587-9.

TORCZYNER, Harry. *Lachish I: The Lachish Letters*. London. Oxford University Press. 1938. 223s.

TUFNELL, Olga. *Lachish IV (Tell ed-Duweir)*. Oxford University Press. 1958. 351 s.

USSISHKIN, David. *The conquest of Lachish by Senacherib*. Tel Aviv University. 1984. 135 s. ISBN 965-266-001-9

USSISHKIN, David. *The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volumes I-V*. 1. edition. Tel Aviv University. 2004. 2800s. ISBN 978-965-526-601-6

USSISHKIN, David. *The Renewed Archeological Excavations at Lachish (1973-1994) Volumes I-V*. 1. edition. Tel Aviv University. 2004. 2800s. ISBN 978-965-526-601-6

Encyklopedie a slovníky:

HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*. 1. vydání. Praha. Vyšehrad. 2003. 630s. ISBN 80-7021-725-1

PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. 4. vydání. Praha. Kalich. 2006. 188s. ISBN 80-7017-029-8

SIMON & SCHUSTER. *The New Encyclopedia of archeological Exvations in the Holy Land*. 1993. 1552 s. ISBN 978-965-221-068-5

Přílohy

Všechny přílohy v bakalářské práci pocházejí z jednoho zdroje:

TORCZYNER, Harry. *Lachish I: The Lachish Letters*. London. Oxford University Press. 1938. 223s.

THE LACHISH LETTERS							
	I	II	III	IV	V	VI	SAMARIA
א	𐤀 𐤁	𐤁	𐤁 𐤂	𐤁 𐤂	𐤁	𐤁	𐤁 𐤂
ב	𐤂 𐤃	𐤂 𐤃	𐤂 𐤃	𐤂 𐤃	𐤂	𐤂 𐤃	𐤂 𐤃
ג	𐤄		𐤄 𐤅				𐤄 𐤅
ד		𐤅	𐤅 𐤆	𐤅 𐤆 𐤇	𐤅	𐤅 𐤆	𐤅
ה	𐤇 𐤈	𐤇	𐤇 𐤈	𐤇 𐤈	𐤇	𐤇	𐤇 𐤈
ו	𐤉	𐤉 𐤊	𐤉 𐤊	𐤉 𐤊	𐤉	𐤉 𐤊	𐤉
ז	𐤋	𐤋	𐤋	𐤋	𐤋	𐤋 𐤌	𐤋
ח	𐤍		𐤍 𐤎	𐤍 𐤎		𐤍 𐤎	𐤍 𐤎
ט	𐤏 𐤐			𐤏	𐤏	𐤏	
י	𐤑 𐤒	𐤑 𐤒	𐤑 𐤒	𐤑 𐤒	𐤑	𐤑 𐤒	𐤑
כ		𐤓 𐤔	𐤓 𐤔	𐤓 𐤔 𐤕	𐤓 𐤔	𐤓 𐤔	𐤓
ל	𐤖	𐤖 𐤗	𐤖 𐤗	𐤖	𐤖	𐤖 𐤗	𐤖
מ	𐤙 𐤚	𐤙 𐤚	𐤙 𐤚	𐤙 𐤚	𐤙	𐤙 𐤚	𐤙 𐤚
נ	𐤛	𐤛 𐤜	𐤛 𐤜	𐤛 𐤜	𐤛	𐤛	𐤛 𐤜
ס			𐤞 𐤟	𐤞	𐤞	𐤞	𐤞
ע		𐤠 𐤡	𐤠	𐤠	𐤠	𐤠	𐤠
פ			𐤢 𐤣	𐤢	𐤢	𐤢 𐤣	𐤢
צ	𐤥	𐤥 𐤦	𐤥 𐤦	𐤥 𐤦	𐤥	𐤥 𐤦	𐤥
ק	𐤨	𐤨	𐤨 𐤩	𐤨 𐤩	𐤨	𐤨 𐤩	𐤨
ר	𐤫	𐤫 𐤬	𐤫 𐤬	𐤫 𐤬	𐤫	𐤫 𐤬	𐤫 𐤬
ש	𐤭	𐤭	𐤭 𐤮	𐤭 𐤮	𐤭	𐤭 𐤮	𐤭
ת	𐤰	𐤰 𐤱	𐤰 𐤱	𐤰	𐤰	𐤰 𐤱	𐤰